

Ольга Г. Мінькова, Віктор М. Сакало, Олег О. Горб
МАРКУВАННЯ ТА СЕРТИФІКАЦІЯ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті проаналізовано існуючі підходи до сертифікації та маркування органічної продукції, групи стандартів, що контролюють органічне виробництво. Наведено основні моделі управління в органічному секторі економіки, зокрема, наголошено на відсутності національного органу з акредитації, що ускладнює державне врегулювання, контроль та моніторинг органічного сільського господарства в Україні. Згруповано статистичні дані щодо діяльності сертифікаційних органів на українському ринку. Зазначено, що для вирішення питання захисту органічного продукту вкрай важливим є прийняття державного логотипу та створення відповідного реєстру, які мають зміцнити правове поле діяльності аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрне виробництво; сертифікація; органічна продукція.

Рис. 5. Табл. 1. Літ. 33.

Ольга Г. Минькова, Виктор Н. Сакало, Олег А. Горб
**МАРКИРОВКА И СЕРТИФИКАЦИЯ
ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ**

В статье проведен анализ существующих подходов к сертификации и маркировке органической продукции, групп стандартов, контролирующих органическое производство. Приведены основные модели управления в органическом секторе экономики, в частности, отмечено отсутствие национального органа по аккредитации, что затрудняет государственное урегулирование, контроль и мониторинг органического сельского хозяйства в Украине. Сгруппированы статистические данные по деятельности сертификационных органов на украинском рынке. Отмечено, что для решения вопроса защиты органического продукта крайне важным является принятие государственного логотипа и создание соответствующего реестра, которые должны укрепить правовое поле деятельности аграрных предприятий.

Ключевые слова: аграрное производство; сертификация; органическая продукция.

Olha G. Minkova¹, Viktor M. Sakalo², Oleg O. Gorb³
MARKING AND CERTIFICATION OF ORGANIC PRODUCTS

The article analyzes the existing approaches to certification and marking of organic products, along with the group of standards that controls organic production. The basic models of management in the organic sector are outlined. The authors emphasize on the absence of a national accreditation body, which complicates state regulation, control and monitoring of organic agriculture in Ukraine. Statistics on the performance of existing certification bodies at Ukrainian market is present. To address the issue of protecting organic production it is extremely important to have public logo and a register, which should strengthen the legal framework for agricultural production.

Keywords: agricultural production; certification; organic products.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні набуває поширення таке явище, як «грінвошинг» (greenwashing) – серйозна проблема на ринку органічної продукції. «Грінвошинг» – явище, коли виробники заявляють про екологічну чистоту своєї продукції, не маючи на те підстав. Дослідження світового лідера екологічного маркетингу «TerraChoice» показують, що у 98% споживчої продукції, що позиціонується як екологічно чиста, можна виявити певні пору-

¹ Poltava State Agrarian Academy, Ukraine.

² Poltava State Agrarian Academy, Ukraine.

³ Poltava State Agrarian Academy, Ukraine.

шення [2]. Так, на українському ринку все частіше зустрічаються позначки «біо», «еко», «органік», без достатньої на те підстави. Саме тому, на нашу думку, прийняття в найкоротші терміни державного логотипу має підвищити захищеність населення від фальсифікату.

Аналіз останніх публікацій. Основою тієї чи іншої сертифікації органічної продукції є стандарти та/або правові норми [5]. *Стандарти* є добровільними угодами – результатом досягнення певного консенсусу споживачів та виробників товарів і послуг, тоді як правові норми встановлюють обов'язкові вимоги державного регулювання [7]. Змішаним варіантом є державне регулювання, засноване на бізнес-стандартах [6]. У ході аналізу літературних джерел відмічено, що в сучасному світі переважає тенденція до заміни правових норм з органічної продукції на стандарти, оскільки останні прості в застосуванні і легше піддаються міжнародній гармонізації, а також через політику дерегулювання, яка здійснюється в багатьох країнах [5–7].

Мета дослідження – аналіз світового та вітчизняного досвіду щодо існуючих підходів до сертифікації та маркування органічної продукції, а також основних типів стандартів, що при цьому застосовуються.

Основні результати дослідження. Сьогодні в світі процес контролю виробництва органічної продукції регулюється необхідною сертифікацією таким чином, щоб споживач був захищений від фальсифікату відповідно до законодавства різних країн. Але загальноприйнятих світових міжнародних стандартів органічного виробництва, відповідно до яких проходить процес інспекції та сертифікації, на сучасному етапі не існує [4–6].

Зважаючи на відмінності ведення сільського господарства в різних країнах в залежності від умов розвитку, важко прийняти єдиний стандарт, тому на сьогодні у світі виділяють 3 групи стандартів, що контролюють органічне виробництво [6; 7; 21; 23]:

1) міжнародні стандарти, об'єднані в міжнародну систему стандартизації органічного виробництва COROS⁴ (базові стандарти IFOAM⁵ щодо органічного виробництва і переробки; стандарт ФАО⁶/ВООЗ⁷ Комісії з Кодекс Аліментаріус; Постанова Ради (ЄС) 834/2007 з додатковими постановами), які виконують функцію «стандарти для стандартів», тобто вони призначені для встановлення системи стандартів для інших органів сертифікації (державних або приватних), також вони визначають мінімальні вимоги до виробництва органічної продукції;

2) національні стандарти, які є обов'язковими та розроблені у відповідності до міжнародних стандартів. Так, в США діє національна органічна програма – USDA⁸/NOP⁹, в Японії – JAS¹⁰, в Швейцарії, Ізраїлі, Аргентині, Австралії – стандарти, еквівалентні основному нормативному документу Європи;

⁴ COROS – The Common Objectives and Requirements of Organic Standards.

⁵ IFOAM – International Foundation for Organic Agriculture Movements – Міжнародна Федерація органічного сільськогосподарського руху.

⁶ ФАО – Продовольча та сільськогосподарська організація ООН – Food and Agriculture Organization (FAO).

⁷ ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я – World Health Organization (WHO).

⁸ USDA – United States Department of Agriculture.

⁹ NOP – National Organic Program.

¹⁰ JAS – Japanese Agricultural Standard.

3) приватні стандарти, такі як Bio Suisse (Швейцарія) [27], Demeter (поширені по всьому світі) [33], Naturland (Німеччина та весь світ) [29], Soil Association (Великобританія) [32], KRAV (Швеція) [26], БІОЛан (Україна) [9], більш вимогливі, ніж загальноприйняті, оскільки спрямовані на конкретні ринки.

Сертифікуючий орган будь-якої країни має право розробляти власні стандарти органічного виробництва відповідно до стандартів вищого рівня, складаючи тим самим вертикальну субординовану систему стандартів органічного виробництва [23].

Окрім локальні чи регіональні стандарти можуть враховувати значну кількість факторів – від типу ґрунтів або особливостей використання технічних засобів, до санітарних умов, бактеріального фону чи гуманізації способів утримання тварин або їх забою. Окремим критерієм все частіше виступає рівень використання або виробництва відновлювальних джерел енергії, енергозбереження, повторного використання (або утилізації) надлишків (викидів) теплової енергії у технологічних процесах або внаслідок життєдіяльності тварин [5; 23].

Сертифікаційні установи для визнання їх діяльності на міжнародному ринку мають проходити програму добровільної міжнародної акредитації, незалежно від того, чи є вони членами IFOAM чи ні. Акредитація, побудована на базових стандартах та акредитаційних критеріях IFOAM, здійснюється заснованою федерацією незалежною компанією IOAS¹¹ [25]. Експорт органічної продукції до ЄС з інших країн передбачає обов'язкову наявність сертифіката, виданого сертифікаційною установою, акредитованою в ЄС [6].

Залежно від суб'єктів, що виконують функції акредитації уповноважених органів сертифікації, а також безпосередньо функцію сертифікації та інспектування органічного виробництва, система управління органічним виробництвом може здійснюватися за наступними моделями: державна (акредитація і сертифікація здійснюються державними інституціями), приватна (наприклад, акредитація сертифікаційних органів в IFOAM та сертифікація приватними підприємницькими суб'єктами), державно-приватна (найпоширеніша, за якої акредитація приватних структур, що надають послуги із сертифікації, здійснюється державними установами) [23]. Державні системи контролю притаманні таким країнам як Данія, Фінляндія та Естонія, приватні – більш розповсюджені у Франції та Німеччині. Державні органи в країнах ЄС уповноважені здійснювати акредитацію приватних сертифікаційних установ та нагляд за їх діяльністю [6].

До 2009 р. в Україні сертифікація аграрних підприємств відбувалася лише іноземними організаціями. Першою українською сертифікаційною компанією стало ТОВ «Органік Стандарт», що включена до офіційного переліку сертифікаційних органів, визнаних в ЄС та Швейцарії, та здійснює сертифікацію продуктів рослинництва, тваринництва, бджільництва, аквакультури, дикоросів, а також продуктів переробки та маркетингу, засобів захисту рослин та добрив для органічного виробництва за приватними українськими стандартами «БІОЛан», а також за існуючими міжнародними стандартами – Швейцарії, ЄС, США, Японії у відповідності з потребою та намірами виробника щодо

¹¹ IOAS – International Organic Accreditation Service.

ринку збуту органічної продукції. Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування продукції і продуктів харчування «БІОЛан» було розроблено на основі Базових Стандартів Міжнародної федерації органічного сільськогосподарства, Постанови Ради ЄС № 834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та Стандартів Bio Suisse Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції. ТОВ «Органік Стандарт» акредитовано міжнародною організацією IOAS відповідно до стандартів серії ISO 65 [3; 23]. Упродовж діяльності компанією сертифіковано 91 підприємство за різними стандартами [3].

Зараз в Україні діє 18 сертифікаційних органів, що мають різні підходи, вимогами до сертифікації та способи маркування, але видані ними документи обов'язково містять наступну інформацію [24]: щодо виробника та його адресу (назва виробника має співпадати із зазначеною на етикетці продукту); стандарти, за якими сертифіковано продукцію; асортимент продукції; термін дії сертифікату; назву сертифікаційного органу (табл. 1).

Таблиця 1. Список акредитованих сертифікаційних органів, що працюють в Україні (станом на 07.08.2014) [20]

№	Назва сертифікаційного органу	Країна	Код сертифікаційного органу	Сфера сертифікації*				
				A	B	C	D	E
1	Органік Стандарт	Україна	UA-BIO-108	+	+	+	-	-
2	Ekolojik Tarim Kontrol Organizasyonu (ETKO)	Туреччина	UA-BIO-109	+	-	-	-	-
3	Ecoglobe LLC	Вірменія	UA-BIO-112	+	-	+	-	-
4	Istituto Certificazione Etica e Ambientale (ICEA)	Італія	UA-BIO-115	+	-	+	-	-
5	Austria Bio Garantie GmbH	Австрія	UA-BIO-131	+	+	-	+	+
6	Bioagricert S.r.l.	Італія	UA-BIO-132	+	-	+	-	-
7	Lacon GmbH	Німеччина	UA-BIO-134	+	-	-	-	-
8	Abcert AG	Німеччина	UA-BIO-137	+	-	+	-	-
9	BCS Oko-Garantie GmbH	Німеччина	UA-BIO-141	+	-	+	-	-
10	IMO Swiss AG (Інститут екологічного маркетингу)	Швейцарія	UA-BIO-143	+	+	+	-	+
11	Control Union Certifications B. V.	Нідерланди	UA-BIO-149	+	+	+	+	+
12	Suolo e Salute srl	Італія	UA-BIO-150	+	-	-	-	-
13	Agreco R.F. Göderz GmbH	Німеччина	UA-BIO-151	+	-	+	-	-
14	Ecocert SA	Франція	UA-BIO-154	+	-	-	-	-
15	IMO-Control Sertifikasyon Tic. Ltd Şti	Туреччина	UA-BIO-158	+	-	-	-	-
16	SGS Austria Controll-Co. GmbH	Австрія	UA-BIO-159	+	-	+	-	-
17	Bio.inspecta AG	Швейцарія	UA-BIO-161	+	-	+	-	-
18	Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. (БіоКонтрол)	Угорщина	HU-ÖKO-01	+	+	+	+	-

* А – продукти рослинництва, що не піддавалися переробці; В – живі тварини або продукти тваринництва, що не піддавалися переробці; С – продукти переробки сільськогосподарського походження для споживання в якості продуктів харчування; D – продукти переробки сільськогосподарського походження для використання в якості кормів; Е – продукти переробки сільськогосподарського походження для використання в якості кормів.

Відмітимо, що більшість клієнтів (54%) надають перевагу сертифікації відповідно до стандарту, який регулюється Постановою Ради ЄС №834/2007 «Про органічне виробництво та маркування органічної продукції», оскільки більша частина продукції експортується саме до Європи [21].

З вищезазначених органів сертифікації 4 є представниками з Німеччини, 3 – з Італії, по 2 – Австрії, Швейцарії, Туреччини та по 1 – з Франції, Нідерландів, Вірменії та України (рис. 1). Більшість з них сертифікують продукцію рослинництва, тваринництва та продукцію переробки сільськогосподарського походження для споживання в якості продуктів харчування, лише 3 – сертифікують ще й продукти переробки сільськогосподарського походження для використання в якості кормів, та 3 – посадковий матеріал та насіння.

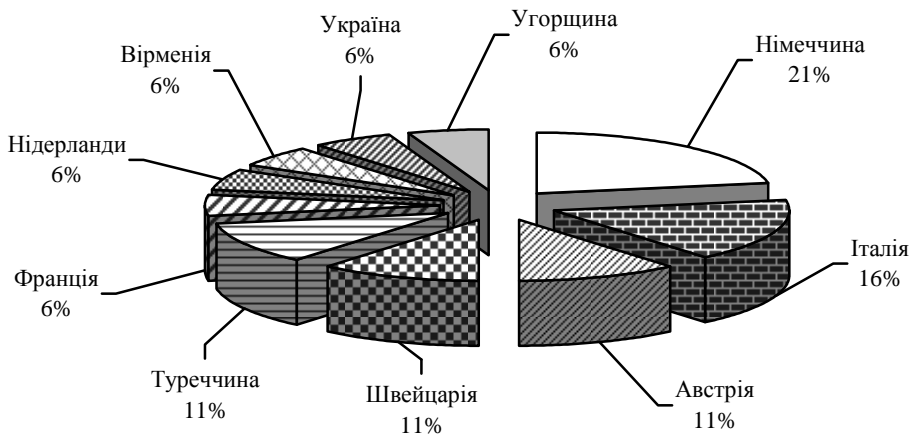

Рис. 1. Структура акредитованих сертифікаційних органів, що діють в Україні, побудовано за даними [20]

Враховуючи відсутність офіційної статистики на державному рівні щодо ведення діяльності органічного виробництва, одним із достовірних джерел можна вважати щорічні видання FiBL – «Органік Бізнес-довідник України», в якому зібрано інформацію щодо 160 суб'єктів господарювання, які скористалися послугами 11 акредитованих сертифікаційних органів. Так, на початок 2014 р. лідером у галузі органічної сертифікації є Органік Стандарт (63,1%), який тісно співпрацює з одним із світових лідерів ІМО (Швейцарія), що розширює можливості підприємців на міжнародному ринку (4,4%), також на велику довіру серед українських аграріїв заслуговує організація ЕТКО (16,3%) (рис. 2).

Крім того, вище наведені організації сертифікували 160 операторів згідно стандарту, рівнозначного Постановам Ради (ЄС) 834/2007 та Комісії (ЄС) 889/2008, а також 53 оператори пройшли паралельно сертифікацію за стандартами NOP та 6 операторів – за стандартами Bio Suisse.

Загалом, можемо відмітити, що в Україні поки що не сформовано єдиного уповноваженого органу з оцінки відповідності надання сертифікаційних послуг, не створено відповідного реєстру й не затверджено графічного зображення Державного логотипу для позначення «органічний продукт» [22].

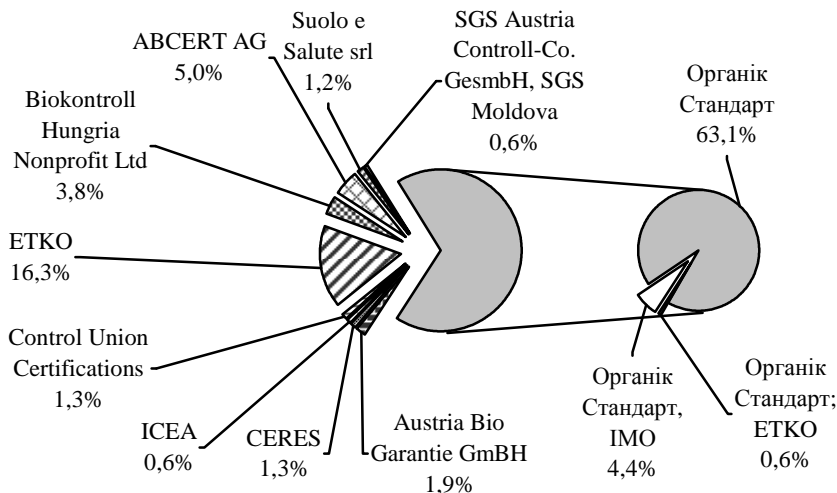

Рис. 2. Питома вага надання сертифікаційних послуг найбільш розповсюдженими сертифікаційними органами в Україні, побудовано за даними [8]

На сьогодні правову основу для виробників органічної продукції визначає Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 № 425-VII [1].

Після його прийняття у 2014 р. Кабінетом Міністрів України затверджено ряд проектів постанов щодо [10–17; 19]:

- 1) вимог до місць, в яких реалізується органічна продукція та сировина;
- 2) порядку та вимог до маркування органічної продукції;
- 3) детальних правил виробництва:
 - непереробленої органічної продукції (сировини) тваринного та рослинного походження, у т.ч. грибів;
 - органічної продукції (сировини) бджільництва та аквакультури;
 - органічних морських водоростей;
- 4) детальних правил збору дикорослих рослин, лісової продукції;
- 5) порядку оцінки придатності земель (грунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини, критеріїв якості земель (грунтів), їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур.

У вищезгаданих постановах органічну продукцію, заплановану до реалізації, необхідно розміщувати в місцях, які повинні бути інформаційно позначені. Крім того, продукція повинна мати державний логотип, необхідний для ідентифікації споживачами під час її обігу. У першому проекті постанови КМУ «Про затвердження Порядку та вимог до маркування органічної продукції», розробленої в 2013 р. було запропоновано логотип, наведений на рис. 3а, у другому проекті 2014 р. його вже дещо удосконалено певним чином (рис. 3б), а 2015 р. за результатами конкурсу – його змінено на інший вигляд (рис. 3в), але і цей логотип поки що не є офіційно прийнятим [18].

Рис. 3. Проект державного логотипу

Під логотипом потрібно зазначати кодовий номер контролюючого органу, який складається з: акроніму, який ідентифікує країну, де знаходиться сертифікований оператор; терміну, який означає метод, що забезпечує посилання на метод органічного виробництва; коду сертифікаційного органу [18].

Дозволяється додатково використовувати недержавні (приватні) логотипи (рис. 4), запроваджені суб'єктами господарювання, чи їх об'єднаннями, які здійснюють виробництво, реалізацію органічної продукції (сировини) [1; 18].

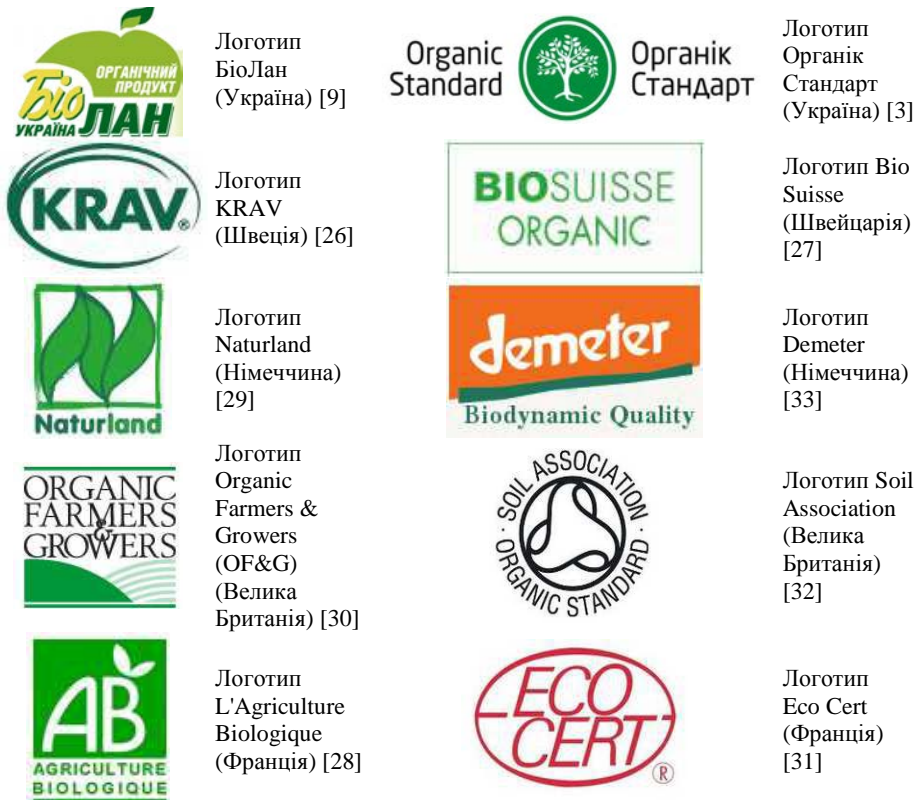

Рис. 4. Найбільш відомі приватні логотипи деяких країн

Якщо виробництво продуктів здійснювалось згідно зі стандартами Євросоюзу, то на етикетці органічного продукту повинна бути обов'язково

зазначена інформація [24]: логотип ЄС «Євролисток» (рис. 5), кодовий номер органу контролю, країна походження сировини.

Рис. 5. Логотип ЄС

Наведене вище маркування дозволяється лише за наявності сертифіката відповідності, отриманого у будь-якому приватному сертифікованому органі.

Відмітимо, що переважаюча кількість аграрних підприємств замовляють сертифікацію за напрямками – рослинництво, переробка та продаж, тваринництво, заготівля дикорослих продуктів, бджільництво, аквакультура, засоби захисту рослин та добрива.

Додатково існує можливість маркування продукції, яка перебуває на стадії перехідного періоду до органічного виробництва. Ця процедура здійснюється з використанням державного логотипу «продукт на стадії перехідного періоду» за бажанням виробника, але станом на сьогодні в Україні не розроблено такого логотипу. Попередній макет маркування має узгоджуватися з організацією, яка проводить сертифікацію. При маркуванні органічної продукції (сировини) обов'язково зазначають: країну походження (країну імпортера); виробника та адресу потужностей його виробництва. У випадку якщо виробництво відбувається на замовлення іншої організації, повинні бути зазначені обидва підприємства. Посилання на метод органічного виробництва зазначається лише стосовно органічних складників [18].

Слід зазначити, що логотип Співдружності не може бути використаний для продуктів, які знаходяться в стані конверсії. За європейськими стандартами можливе лише нанесення вказівки «продукт в процесі переходу до органічного виробництва», причому у випадку, якщо продукт є рослинного походження та містить лише один інгредієнт сільськогосподарського походження, перехідний період до збору врожаю склав не менше 12 місяців та вказівка візуально є не більш помітною, ніж опис продукту.

Висновки. Проведений аналіз стану правового поля щодо сертифікації продукції органічного агровиробництва надає підстави стверджувати, що в Україні широко використовується значний спектр міжнародних та приватних стандартів для оцінки якості цієї продукції.

Згідно з офіційним Переліком 2014 р., затвердженого Комісією Європейського Союзу, нині в Україні працюють 17 акредитованих сертифікаційних органів та орган сертифікації БіоКонтрол з Угорщини. Але з іншого боку, державою поки що не відпрацьовані у повному обсязі шляхи й способи контролю, реєстрації цієї діяльності та маркування за допомогою єдиного Державного логотипу.

1. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 425-VII // zakon.rada.gov.ua.

2. Грицак Н. «Зелений» тренд на службі агромаркетингу // Агробізнес Сьогодні.— 2013.— №21(268) // www.agro-business.com.ua.
3. Інспекція та сертифікація // Офіційний сайт сертифікаційного органу Органік Стандарт // www.organicstandard.com.ua.
4. Корніцька О.І. Органічне виробництво: основні напрямки наукового забезпечення // Агроекологічний журнал.— 2011.— №3. — С. 26–30.
5. Милованов Є.В. Органічне сільське господарство: перспективи для України // Посібник українського хлібороба.— 2009. — С. 257–260.
6. Моклячук Л.І., Лішук А.М., Зацарінна Ю.О., Слободенюк О.А. Принципи сертифікації виробництва органічної продукції в Україні // Агроекологічний журнал.— 2013.— №2. — С. 12–16.
7. Органическое земледелие // Официальный сайт Члена Федерации Органического Движения Украины ООО «Агро-Био-Тех» // www.agro-bio-tech.com.ua.
8. Органік Бізнес-довідник України // Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012–2016), Київ, 2014 // www.ukraine.fibl.org.
9. Правова інформація // Офіційний сайт сертифікаційного органу БіоЛан // www.biolan.org.ua.
10. Про затвердження Вимог до місць, в яких реалізується органічна продукція та сировина: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 18.02.2014 // minagro.gov.ua.
11. Про затвердження Детальних правил виробництва переробленої органічної продукції (сировини) рослинного походження, у тому числі грибів: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 22.10.2015 // minagro.gov.ua.
12. Про затвердження Детальних правил виробництва переробленої органічної продукції (сировини) тваринного походження: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 12.11.2015 // minagro.gov.ua.
13. Про затвердження Детальних правил виробництва органічних морських водоростей: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 27.03.2014 // minagro.gov.ua.
14. Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) аквакультури: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 27.03.2014 // minagro.gov.ua.
15. Про затвердження Детальних правил виробництва органічної продукції (сировини) бджільництва: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 // minagro.gov.ua.
16. Про затвердження Детальних правил збору дикорослих рослин, лісової продукції: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 16.01.2014 // minagro.gov.ua.
17. Про затвердження Порядку оцінки придатності земель (грунтів) та встановлення зон виробництва органічної продукції та сировини. Критеріїв якості земель (грунтів), їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 29.08.2014 // minagro.gov.ua.
18. Про затвердження Порядку та вимог до маркування органічної продукції: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.2015 // minagro.gov.ua.
19. Про затвердження Порядку та вимог до маркування органічної продукції: Проект постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.2015 // minagro.gov.ua.
20. Список міжнародно акредитованих сертифікаційних органів (сертифікація органічного виробництва), визнаних відповідно до Закону Уряду Швейцарської Конфедерації про органічне сільське господарство та маркування органічної переробленої та переробленої сільськогосподарської продукції і кормів (оновлено 07.08.2014) // www.ukraine.fibl.org.
21. Чайка Т.О. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України: Монографія / Під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Н.М. Сіренко. — Донецьк: Ноулджд (донецьке відділення), 2013. — 319 с.
22. Чудовська В.А. Організаційно-економічні особливості органічного сільськогосподарського виробництва в Україні // Органічне виробництво і продовольча безпека. — Житомир: Полісся, 2014. — С. 482–486.
23. Щодо напрямів розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні // www.niss.gov.ua.
24. Як відрізнити органічний продукт? // organic.ua.
25. Accreditation & Assessment // International Organic Accreditation Service // www.ioas.org.
26. Användning av KRAV's namn och märke // www.krav.se.
27. Declaration of conformity with Bio Suisse standards // www.bio-suisse.ch.
28. La marque AB // www.agencebio.org.

29. Naturland standards // www.naturland.de.
30. OF&G Organic Standards // Organic Farmers & Growers // www.organicfarmers.org.uk.
31. Rules for the reference to Ecocert's certification and certification trademark // www.ecocert.com.
32. Soil Association organic standards farming and growing // www.soilassociation.org.
33. Standards for labelling with biodynamic and the demeter trademark logo // www.demeter.net.

Стаття надійшла до редакції 3.09.2015.